

Jogbölcselet 1.

ELTE ÁJK 2018/2019 őszi szemeszter

A tárgy jellege:

A jogbölcselet első szemesztere **az elmúlt másfél évszázad jogelméleti gondolkodás történetére** koncentrál, a második pedig több **klasszikus és kortárs jogbölcseleti probléma és kérdés** tárgyalásával próbálja az ezek háttérében rejlő elméleti szempontokat bemutatni a hallgatónak és így közelebb hozni őket a jogi szabályozás háttérében rejlő kérdésekhez.

A kurzus során alkalmazott elmélet-történet megközelítése részben eltér a hagyományostól: az egyes elméleti iskolákat, szerzőket, műveket és fogalmakat **nem pusztán elmélettörténeti, hanem társadalomtörténeti – társadalomelméleti kontextusban** mutatja be. Ez a szemlélet abból indul ki, hogy akkor látható és érthető meg egy-egy teoretikus teljesítmény, ha képesek vagyunk megérteni, hogy az a maga idejében mire reflektált, milyen kihívások közepette született és milyen hatással volt környezetére. Ez a felfogás **komplex megközelítést** igényel, mivel nem pusztán a korszak általános történeti összefüggései, hanem a tudományos intézmények, elsősorban az egyetemek, a szerzők élettörténete, a szellemi klíma és a jogrendszer a maguk kulturális beágyazottságában érdekesek. Akkor tudjuk felismerni a szerzők és műveik jelentőségét, aktualitását, használhatóságát, ha megismertük **az eredeti kontextust** is.

A félév során elsősorban **a három nagy jogászai beszédmód** (pozitivizmus, természetjog, szociológiai elméletek) **modern felfogásaira** és **a posztmodern elméletekre** koncentrálunk. Minden esetben a társadalomtörténeti kontextus vezet az elméleti tárgyaláshoz, a szociológiai jogelmélet jelző ebben a formájában módszertani jellegű, a megközelítés módjára utal.

Elérendő célok:

- A hallgató képes eligazodni a jog különféle elméleti megközelítései között, értékelő módon viszonyul a különböző jogelméleti megközelítésekhez.
- Felismeri az eszmék korhoz kötöttségének természetét, az eszmei képződmények kontextusát.
- Véleményt alakít ki az elméletek, fogalmak, megközelítések használhatóságával kapcsolatban, önállóan veszi használatba azokat konkrét jogi dilemmák, jelenségek értelmezéséhez.
- A szövegek feldolgozása során megfogalmazza azokat a kérdéseket, amelyeket fontosnak tart, érveket fogalmaz meg ezekkel kapcsolatban és alkotó módon vesz részt a szemináriumvezető által kezdeményezett vitákban.

Számonkérés:

A tárgy elsajátítása, az elérendő célok elérése akkor lehetséges, ha a hallgató az **előadások anyagát**, a tematikához meghatározott **szemináriumi irodalmat** feldolgozza. Ehhez, különösen a szövegek alkotó értelmezéséhez a szemináriumi gyakorlatok nyújtanak segítséget. Az előadások nélkül a szövegek kontextusa nehezen érthető, a szemináriumon a kontextuális értelmezésre kell koncentrálni, ahogy a számonkérés során is.

A számonkérés formája: **szóbeli kollokvium** a megadott kérdések (tételek) alapján.

A szemináriumi munkát a szemináriumvezetők a szemeszter folyamán **folyamatosan értékelik**. A szemináriumi munka lényege a szövegek értő feldolgozása, a hallgatói aktivitás formáit (egyéni vagy csoportos feldolgozás, szerepjáték, önálló kutatómunka stb.) a szemináriumvezetők

határozzák meg. A szemináriumvezető feladata a tematika követésével a hallgató felkészítése és a fentebb megfogalmazott célok elérése.

A felkészülést általánosságban segítő ajánlott irodalom:

Szabó Miklós (szerk.): *Fejezetek a jogbölcseleti gondolkodás történetéből*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2004.

Tematika:

Nappali tagozaton szerda 13.00-15.00

1. (szept. 12.) A jogelmélet szemlélete, bevezetés – Fleck Zoltán (és Fekete Balázs)
2. (szept. 19.) A modern természetjog – Karácsony András
3. (szept. 26.) A német jogpozitivizmus – Zsidai Ágnes
4. (okt. 3.) Az angolszász jogpozitivizmus – Fekete Balázs
5. (okt. 10.) A jogpozitivizmus „után”, Ronald Dworkin munkássága – Karácsony András
6. (okt. 17.) A szociológiai jogelméletek – Fleck Zoltán
7. (okt. 24.) A kritikai jogelmélet (a *CLS*) – Győry Csaba
8. (nov. 7.) Társadalmi nemek és a jog – Kiss Valéria
9. (nov. 14.) Jog és nyelv a jogelméleti elemzésben – Fekete Balázs
10. (nov. 21.) A jog gazdasági elemzése (*law and economics*) – Győry Csaba
11. (nov. 28.) A jogösszehasonlítás szerepe a jogelméletben – Fekete Balázs
12. (dec. 5.) A jogelméleti elemzés módszerei, konklúzió – Fleck Zoltán
13. (dec.12) Konklúzió (esetleges pótlás) - Fekete Balázs

Levelező tagozaton péntek 16.00-18.50

szeptember 7.

16.00-17.15: A jogelmélet szemlélete, bevezetés – Fleck Zoltán (és Fekete Balázs)

17.30-18.50: A szociológiai jogelméletek – Fleck Zoltán

szeptember 21.

16.00-17.15: A német jogpozitivizmus – Zsidai Ágnes

17.30-18.50: Az angolszász jogpozitivizmus – Fekete Balázs

október 5.

16.00-17.15: A modern természetjog – Nagypál Szabolcs

17.30-18.50: A jogpozitivizmus „után”, Ronald Dworkin munkássága – Nagypál Szabolcs

október 19.

16.00-17.15: A kritikai jogelmélet (a *CLS*) – Győry Csaba

17.30-18.50: A jog gazdasági elemzése (*law and economics*) – Győry Csaba

november 16.

16.00-17.15: Jog és nyelv a jogelméleti elemzésben – Fekete Balázs

17.30-18.50: A jogösszehasonlítás szerepe a jogelméletben – Fekete Balázs

november 30.

16.00-17.15: Társadalmi nemek és a jog – Kiss Valéria

17.30-18.50: A jogelméleti elemzés módszerei, konklúzió – Fleck Zoltán

december 14.

írásbeli vizsga lehetőség

Az egyes témákhoz tartozó tudáselemek és szövegek

1. A jogelmélet szemlélete, bevezetés

Áttekintés

A kontextuális tárgyalásmód helye a jogelméletben. A társadalomtörténet, kultúrtörténet, tudásszociológia, jogtörténet és jogösszehasonlítás, mint a kontextuális tárgyalásmód elemei. A kritikai szemlélet. Példák a társtudományok területéről. Alkotók és életek, módszertani alapok. A jogelmélet tárgyalásának lehetőségei, a szokásos és szokatlan megközelítés.

Javaslatok a szemináriumvezetők számára (kérdések, problémák):

A jogelméleti korszakok áttekintése és a meghatározó alkotók, irányzatok elhelyezése, egy nagy látkép szükséges az elején. Ehhez egy rövid angol nyelvű segédanyag rendelkezésre áll:

Peter Halstead: *Key Facts Jurisprudence*. Routledge, 2012.

Megtárgyalandó kérdések:

Mi a haszna a jog elméleti reflexiójának? Mire jó a jogelmélet?

Hogyan lehet értelmezni a jogelmélet történetét? Szövegcentrikus és kontextuális olvasatok.

Hogyan kell jogelméleti szövegeket olvasni? (Az elméleti szövegolvasás, feldolgozás módszertana)

Szemináriumi szövegek:

Fleck Zoltán: *Jogelmélet kontextusban* (kézirat)

A felkészülést segítő irodalom:

Szabó Miklós: Jogelmélet és jogszociológia. In: Jakab András – Menyhárt Attila (szerk.): *A jog tudománya*. HVG-Orac, Budapest, 2015. 451–542.

Szabó Miklós: *Rendszeres jogelmélet*. Bíbor, Miskolc, 2015. 11–30.

2. A modern természetjog

Áttekintés

A modern természetjogi gondolkodás első szakasza a reformációhoz (Luther, Kálvin) illetve a vallási képzetektől elszakadó (Grotius, Hobbes, Locke) újkori jog- és társadalomfelfogáshoz kapcsolódik. A második pedig részben a 20. század embertelen politikájának tapasztalata (a „természetjog reneszánsza”, Radbruch), részben a jogpozitivizmus elméleti meghaladására való intellektuális törekvés alapján (Fuller, Finnis) fogalmazódott meg.

Javaolatok a szemináriumvezetők számára (kérdések, problémák):

Fel kell-e tételeznünk Isten létét a természetjog érvényességéhez (Grotius)?

Érinti-e a természetjog normativitását a társadalmi szerződés léte (Hobbes, Locke)?

Milyen tapasztalatok alapján mutatott rá Radbruch a jogpozitivista beállítódás korlátozottságára?

A modern világban aktuális-e a klasszikus természetjog hagyománya (Finnis)?

Szemináriumi szövegek:

Helmut Coing: *A jogfilozófia alapjai*. Budapest, Osiris, 1996. 36–41, 182–192.

Lon Fuller: Emberi cél és természetjog. In: Frivaldszky János (szerk.): *Természetjog. Szöveggyűjtemény*. Budapest, Szt. István Társulat, 2006. 189–197.

Lon Fuller: Az erkölcs, ami lehetővé teszi a jogot. In: Takács Péter: *Joguralom és jogállam*. Budapest, 1995. 111–115.

Gustav Radbruch: Törvényes jogtalanság és törvényfeletti jog. In: Varga Csaba (szerk.): *Jog és filozófia. Antológia a XX. század jogi gondolkodása köréből*. Szent István Társulat, Budapest, 2001. 229–239.

Leo Strauss: *Természetjog és történelem*. Budapest, Attraktor, 1999. 122–181.

Javaolt másodlagos irodalom:

Frivaldszky János (szerk.): *A jogi gondolkodás mérföldkövei*. Szent István Társulat, Budapest, 2013. 141–240.

A felkészülést segítő irodalom:

Szabó Miklós: Gustav Radbruch. In: Szabó Miklós (szerk.): *Fejezetek a jogbölcseleti gondolkodás történetéből*. Bíbor, Miskolc, 2004. 145–156.

Szabófalvi József: Lon L. Fuller. In: Szabó Miklós (szerk.): *Fejezetek a jogbölcseleti gondolkodás történetéből*. Bíbor, Miskolc, 2004. 231–242.

Bódig Mátyás: John Finnis. In: Szabó Miklós (szerk.): *Fejezetek a jogbölcseleti gondolkodás történetéből*. Bíbor, Miskolc, 2004. 285–298.

3. A német jogpozitivizmus

Áttekintés

A pozitívizmus előretörése (történelmi és eszmetörténeti háttér) – paradigmaváltás. A törvénypozitivizmus általános jellemzése. Az újkantianizmus. Kelsen *Tiszta Jogtana*: jog és a jogtudomány felfogása. A jogi formalizmus jelentősége. A fogalmi jogtudomány és az államjogi pozitívizmus kritikája

Javaslatok a szemináriumvezetők számára (kérdések, problémák):

Miként fogja fel a jogot a törvénypozitivizmus? Mi a jogtudomány szerepe?

Milyen kritikát tudunk megfogalmazni a törvénypozitivizmussal szemben?

Hogyan tudnak megjelenni az egyéni, illetve a társadalmi célok a jogban? (Jehring)

Milyen előfeltevésekre épül fel az újkantianizmus?

Hogyan tudjuk jogi gondolatainkat fogalmakban rendezni? (R. Stammler)

Miként fogja fel Kelsen a jogot (és a jogtudományt)?

Hogy képzeljük el a jogrend felépítését? Mitől érvényesek a normák?

Mit “tartalmaz” Kelsen a hipotetikus alapszabályát?

Különböző vagy azonos a jog és állam?

Ki “vigyázza” az alkotmányt? Mi erről Kelsen és mi Carl Schmitt véleménye? Vajon hogy történik ez a modern politikai demokráciákban?

Milyen érveket tudunk felsorolni a jogpozitivizmus mellett és ellen?

Szemináriumi szövegek:

Rudolf Jehring: Küzdelem a jogért. In: Varga Csaba (szerk): *Jog és filozófia*. Szent István Társulat, Budapest, 2003. 1–25.

Hans Kelsen: *Az államelmélet alapvonalai*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 1997. 1–44.

Hans Kelsen: *Tiszta jogtan*. Bibó István Szakkolégium, Budapest, 1988. 1–21., 35–49., 64–71.

Hans Kelsen: Jogi pozitívizmus és a természetjog doktrínája. In: Varga Csaba (szerk): *Jog és filozófia*. Szent István Társulat, Budapest, 2001. 351–357.

Hans Kelsen: Ki legyen az alkotmány őre? In: Takács Péter (szerk.): *Államtan*. Szent István Társulat, Budapest, 2003. 289–332.

Rudolf Stammler: A jogtudomány elmélete In: Varga Csaba (szerk): *Modern polgári jogelméleti tanulmányok*. Budapest, 1977. 23–43.

Javasolt másodlagos irodalom:

Karácsony András: „Pozitivisták” volt-e a kelsen jogpozitivizmus? *Világosság*, 2005/10. 39–46.

Szilágyi Péter: Jehring jogbölcselete és hatása az államelméletre. In: Frivaldszky János-Pokol Béla (szerk.): *Rudolf von Jehring és jogelméletének hatása*. PPKE-JÁK, Budapest, 2011. 145–191.

Zsidai Ágnes: „Csak a törvény tehet minket szabaddá.” – Törvénypozitivisták igazságok. In: Nochta Tibor-Monori Gábor (szerk.): *IUS EST ARS. Ünnepi tanulmányok Visegrády Antal professzor 65. születésnapjának tiszteletére*. PTE-ÁJK, Pécs, 2014. 555–567.

Zsidai Ágnes: A neokantianus paradigma. In: Zsidai Ágnes: *A Tiszta Jogszociológia. Horváth Barna szinoptikus jogbölcselete*. Szent István Társulat, Budapest, 2008. 42–51.

A felkészülést segítő irodalom:

Bódig Mátyás: Hans Kelsen. In: Szabó Miklós (szerk.): *Fejezetek a jogbölcseleti gondolkodás történetéből*. Bíbor, Miskolc, 2004. 129–144.

4. Az angolszász jogpozitivizmus

Áttekintés

A jogi pozitivizmus szemlélete, jelentősége, az elméletben és a gyakorlatban elfoglalt helye. Austin jogelméletének központi fogalmai (parancs, „*law properly so called*”). Austin hatása Somló Bódog gondolkodására. Hart jelentősége az angolszász jogelméletben, Hart jogelméletének vázlata és értékelése.

Javaslatok a szemináriumvezetők számára (kérdések, problémák):

- Mely pontokon tér el Hart és Kelsen jogelmélete markánsan? Hol lehet közös nevezőre hozni a két elméletet?
- Mi a parancs és a szabály fogalma között a különbség, és mi e különbség hatása a jogelmélet szemléletére?
- Létezhet-e, és milyen feltételek között, egy közösség csak elsődleges szabályok alapján? Ebben az esetben milyen problémák merülnek fel?
- Hogyan lehet különféle jogi szakkifejezések segítségével illusztrálni a „jelentésbeli holdudvar” jelenségét?

Szemináriumi szövegek:

Herbert Hart: *A jog fogalma*. Osiris, Budapest, 1995. 98–140. (A jog mint elsődleges és másodlagos szabályok egysége)

Hans Kelsen: Tiszta jogtan és analitikus jogelmélet. In: Varga Csaba (szerk.): *Jog és filozófia. Antológia a XX. század jogi gondolkodása köréből*. Szent István Társulat, Budapest, 2001. 171–190.

Javasolt másodlagos irodalom:

Bódig Mátyás: *Hart, Dworkin és a jogelmélet posztmetafizikai fordulata*. Osiris, Budapest, 2002.

Horváth Barna: *Angol jogelmélet*. Pallas-Attraktor, Budapest, 2001. 372–409.

A felkészülést segítő irodalom:

Szabó Mikós: John Austin. In: Szabó Miklós (szerk.): *Fejezetek a jogbölcseleti gondolkodás történetéből*. Bíbor, Miskolc, 2004. 189–201.

Bódig Mátyás: Herbert Hart. In: Szabó Miklós (szerk.): *Fejezetek a jogbölcseleti gondolkodás történetéből*. Bíbor, Miskolc, 2004. 243–260.

5. A jogpozitivizmus „után”, Ronald Dworkin munkássága

Áttekintés

Munkásságát a jogelmélet és a politikai filozófia összekapcsolása jellemzi. A demokrácia minimuma: az egyén jogainak biztosítása (partnerségi demokrácia). Jogelmélete ún. értelmező (interpretív) jogelmélet. Az értelmezés nem egyszerűen a jogalkalmazást segítő módszer, hanem a jogfilozófiai pozíció alapjellemezője. A jogpozitivizmussal (elsősorban Harttal) szemben a morális értelmezés fontosságát hangsúlyozta.

Javaslatok a szemináriumvezetők számára (kérdések, problémák):

Politikai filozófia és jogelmélet viszonya

A bíró és a „nehéz esetek”

Miért kiiktathatatlan az erkölcs a jog működéséből?

A jogpozitivizmus egy nem természetjogi kritikájának alapfogalmai

Szemináriumi szövegek:

Ronald Dworkin: A szabályok modellje. In: Szabadfalvi József (szerk.): *Mai angol-amerikai jogelméleti törekvések*. Bíbor Kiadó, Miskolc 1996. 17–56.

Ronald Dworkin: A harti ‘Utószó’ és a politikai filozófia karaktere. *Miskolci Jogi Szemle* 2006/1. 92–133.

Javasolt másodlagos irodalom:

Bódig Mátyás: *Hart, Dworkin és a jogelmélet posztmetafizikai fordulata*. Osiris, Budapest, 2002.

A felkészülést segítő irodalom:

Gyórfi Tamás: Ronald Dworkin. In: Szabó Miklós (szerk.): *Fejezetek a jogbölcseleti gondolkodás történetéből*. Bíbor, Miskolc, 2004. 261–272.

6. A szociológiai jogelméletek

Áttekintés

A szociológiai szemlélet megjelenése a jog értelmezésében. Európai és amerikai társadalmi fejlődés és helyzet: gazdaság, társadalom, kultúra, az eszmék állapota, a jogrendszerek kihívásai. Előzmények, a szociológiai jogelméletek hivatkozási pontjai.

Javaslatok a szemináriumvezetők számára (kérdések, problémák):

A szövegek értelmezéséhez alapos történeti kontextus szükséges. Ki kell térni az európai és amerikai irányzatok háttérének különbségeire, milyen alapkérdések, feszültségek, társadalmi problémák jellemzik a korszakot.

Milyen szemlélettel, irányzattal vitázik Ehrlich? Mi a pozíciója a jogalkalmazónak?

Milyen rétegei vannak a jognak?

Mi a különbség a Pound-i és az Ehrlich-i koncepció között?

Szemináriumi szövegek:

Eugen Ehrlich: Szabad jogtalálás és szabad jogtudomány. In: Varga Csaba (szerk.): *Jog és filozófia*. Szent István Társulat, Budapest, 2001. 26–58.

Eugen Ehrlich: Az élő jog kutatása. In: Szilágyi Péter (szerk.): *Szemelvénygyűjtemény jogszociológia kutatásához*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1982. 29–43.

Roscoe Pound: Társadalomirányítás a jog útján. In: Varga Csaba (szerk.): *Jog és filozófia*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981. 307–333.

Jerome Frank: Emberi lények-e a bírák? In: Varga Csaba (szerk.): *Jog és filozófia*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981. 333–341.

Jerome Frank: A jog és a modern értelem. In: Szilágyi Péter (szerk.): *Szemelvénygyűjtemény jogszociológia kutatásához*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1982. 44–56.

Javasolt másodlagos irodalom:

Szabó Miklós: Történeti és szociológiai jogelméletek. In: Szabó Miklós (szerk.): *Fejezetek a jogbölcseleti gondolkodás történetéből*. Bíbor, Miskolc, 2004. 51–70.

A felkészülést segítő irodalom:

Badó Attila: Jerome Frank. In: Szabó Miklós (szerk.): *Fejezetek a jogbölcseleti gondolkodás történetéből*. Bíbor, Miskolc, 2004. 211–220.

7. A kritikai jogelmélet (a CLS)

Áttekintés

Az előadás a *Critical Legal Studies* (CLS) elmélettörténetébe és társadalmi kontextusába nyújt betekintést. Néhány bevezető kérdés (mitől „kritikai”? Minek a kritikája?) tárgyalása után a CLS előzményeit és intellektuális forrásvidékét (jogi realizmus, marxizmus, kritikai elmélet) elemezzük. Ezt követően bemutatjuk az intézményesült CLS főbb kutatási irányait. Az előadás az CLS a jogelméletre és a jogi gondolkodásra gyakorolt hatásának értékelésével végződik. Az előadás során – a CLS szemléletmódjához hűen – nagy hangsúlyt kapnak a magyar és külföldi joggyakorlatból származó tételes jogi példák

Javaslatok a szemináriumvezetők számára (kérdések, problémák):

A szeminárium a CLS általános értékelésével kezdődjön. Miért és miben új jogelméleti megközelítés a CLS? Miben különbözik a CLS jog marxista és realista kritikájától? Milyen különbségeket lehet kimutatni a pozitívizmus utáni amerikai jogelmélet (Dworkin) és a CLS között?

A megvitatandó kérdések: Mi az a jog meghatározhatatlanságának tézise? Ez miben különbözik a jogi realisták kritikájától? Mitől kritikai ez a tézis?

A szemináriumvezető – választása szerint, a hallgatók érdeklődésének és nyelvi képességeinek függvényében – kitérhet Kennedy a jogászképzésnek a társadalmi hierarchiák újratermelésében játszott szerepéről szóló írására.

A CLS-ről magyar nyelvű irodalom sajnos alig áll rendelkezésre. A megadott idegen nyelvű irodalom feldolgozása – esetlegesen a jogászképzésről szóló írást kivéve – a hallgatóktól nem követelhető meg, a szemináriumvezetőktől viszont elvárt az itt megadott szövegek ismerete.

Szemináriumi szövegek:

Duncan Kennedy: Tartalom és forma a magánjogi ítékezésben. In: Szabadjalvi József (szerk.): *Mai angol-amerikai jogelméleti törekvések*. Bíbor, Miskolc, 1996. 75–99.

Javasolt másodlagos irodalom:

Szabadjalvi József: *Tradíció és kritika. A kritikai jogi gondolkodás múltja és jelene*.

http://jog.unideb.hu/documents/tanszekek/jogbolcseleti/tansegkletek/kritikai_jogi_gondolkods.pdf

A felkészülést segítő irodalom:

Duncan Kennedy: The Critique of Rights in Critical Legal Studies. In: Janet Halley-Wendy Brown (eds.): *Left Legalism/Left Critique*. Duke University Press, 2002. 179–224.

Richard Abel: A Critique of Torts. *UCLA Law Review*, 1990. 785–830.

Duncan Kennedy: Legal Education and the Reproduction of Hierarchy. *Journal of Legal Education*, 1983. 591–615.

8. Társadalmi nemek és a jog

Áttekintés

A különböző feminizmusok teljesen új nézőpontot hoztak a jogrendszer vizsgálatában, amely a jog működésének addig nem elemezett dimenzióit volt képes feltárni. Ezek a megközelítések a jogrendszer kontextuális vizsgálatáról adott körképben fontos helyet foglalnak el, emellett mind az alapfogalmak, mind ezek egymáshoz való kapcsolata tekintetében mintául szolgáltak a „kisebbségi jogtudatosság elméleteinek”, amelyek tárgyalására más tárgyak (Egyenlő bánásmód és antidiszkrimináció) keretében van csak mód. A feminista tárgyalásmód alapvetése az, hogy a társadalmi nem, amely a biológiai nemre épül, jelentős részben elválik attól, és önálló társadalmi konstrukcióként működik (vagyis az ember neme, a férfiakra és nőkre osztás, és az ehhez kapcsolt széleskörű szociális következmények egy, legfeljebb ingatagnak tekinthető biológiai alapra masszív társadalmi bizonyosságot és széleskörű következményeket építenek), amely az egyén szerepeit, a számára elérhető foglalkozásokat, stb. messzemenőkéig meghatározzák. A jogrendszer a társadalmi nem nézőpontjából (*gender lens*) vizsgálva egészen más arcát mutatja, amelynek láthatatlan normája a férfi, és ehhez képest finom és durva határhúzások, vagy akár direkt kirekesztések és hátrányok sújtják azokat, akik ennek a normának nem felelnek meg.

Javaslatok a szemináriumvezetők számára (kérdések, problémák):

(Az itt felsorolt kérdéskörök tárgyalása meghaladja egy szemináriumi foglalkozás kereteit, a javaslatom az, hogy a szemináriumvezetők felkészültségüknek megfelelően válasszanak a javasolt témakörök közül, és ennek megfelelően alakítsák az órát. Érdeemes lehet az órán tárgyalt kérdésekhez kapcsolódó kisebb projektfeladatot adni a diákoknak az előző órán.)

Történeti kontextus: a feminizmus története Magyarországon, küzdelmek a választójogért, a szocializmus és a nők

A témakör jelentőségét az adja, hogy gyakran merül fel, hogy a feminizmus, vagy a társadalmi nemek kérdései idegenek a magyar társadalomtól, importált, irreleváns kérdések. Érdeemes lehet megvitatni a feminizmus magyarországi történetét, szerepét.

Javasolt irodalom: Simándi Irén: A nők parlamenti választójogának története Magyarországon, 1919–1945. Rubicon.

(http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_nok_parlament_i_valaszt_jog_ank_tortenete_magyarorszag_1919_1945/)

Szemléletmód, nézőpontváltás, „*gender lens*”: milyen sajátos problémák, kérdések vetődnek fel, ha a jogrendszert a társadalmi nemek nézőpontjából vizsgáljuk meg? Milyen szabályozási kontextusban van jelentősége „az ember” nemének?

Ennek a kérdésnek a kapcsán kibontakozhat a jogrendszer társadalmi nemekkel átítatott képe: a prostitúció, pornográfia, szexuális erőszak, a családhoz kapcsolódó kérdések (házasság, élettársi kapcsolatok, a család fogalma, válás, reprodukciós jogok, abortusz, születésszabályozás), a munkavállaláshoz kapcsolódó kérdések (szexuális zaklatás a munkahelyeken, üvegplafon és a munkapiaci diszkrimináció más formái /üvegfal, ragados padló, a megfagyott közép/ - ezek a koncepciók megvilágító erejük lehetnek a nők és férfiak eltérő karrierútjainak vizsgálatában, a nem fizetett munka és gondoskodás témaköre is ide sorolható).

Szemináriumi szövegek:

Nancy Fraser: Az újraelosztástól az elismerésig? Az igazságosság dilemmái a poszt-szocializmus korában. In: Kende Anna – Vajda Róza (szerk.): *Rasszizmus a tudományban*. Napvilág, 2008, 337–387.

Yuval-Davis, Nira: A társadalmi nem és a nemzet viszonyának elméleti megközelítése. In: *Nem és nemzet*. Új Mandátum, Budapest, 2005. 9–38.

Javasolt másodlagos irodalom:

Okin, Susan Moller: A nők a nyugati politikai gondolkodásban. In: Hadas Miklós (szerk.): *Férfikutatások*. TÁMOP online-szöveggyűjtemény. 206–212. <http://tatk.elte.hu/file/Hadas.pdf>

A felkészülést segítő irodalom:

Molnár András: Feminizmus a jogban. In: Fekete Balázs-Fleck Zoltán (szerk.): *Tanulmányok a kortárs jogelméletről*. Eötvös Kiadó, Budapest, 2015. 169–247.

9. Jog és nyelv a jogelméleti elemzésben

Áttekintés

A jogelmélet nyelvfilozófiai fordulatának előzményei. Wittgenstein a nyelvi tanulásról és az életvilág és nyelv kapcsolatáról. A performatív aktusok elmélete, Austin nyelvfilozófiájának hatása. A „jog és nyelv” irányzat főbb területei, igazságügyi nyelvészet, „*courtroom studies*” stb. A tág értelemben felfogott „jog és nyelv”.

Javaslatok a szemináriumvezetők számára (kérdések, problémák):

- Milyen jogi hivatkozásokot találhatunk Austin művében? Mi lehet annak az oka, hogy több ilyen is fel lehet ismerni?
- Milyen performatív aktusokat találhatunk a jogban? Mi indokolja a jogi performatívumok széles körű elterjedését?
- A jogi nyelv milyen megkülönböztethető jellemzőit lehet azonosítani?
- Keressenek példákat arra, hogyan befolyásolhatja a szóhasználat egy bírósági tárgyalás lehetséges kimenetelét!

Szemináriumi szövegek:

John L. Austin: *Tetten ért szavak*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990. 29–57. (I., II. és III. előadás)
Alf Ross: Tyu-tyu. In: Szabó Miklós-Varga Csaba (szerk.): *Jog és nyelv*. Budapest, 2000. 121–131.

Javasolt másodlagos irodalom:

Szabó Miklós: Szó szerint... In: Szabó Miklós-Varga Csaba (szerk.): *Jog és nyelv*. Osiris, Budapest, 2000. 1–55.

A felkészülést segítő irodalom:

Vinnai Edina: Jog és nyelv – nyelv és jog. In: Fekete Balázs-Fleck Zoltán (szerk.): *Tanulmányok a kortárs jogelméletről*. Eötvös Kiadó, Budapest, 2015. 65–114.

10. A jog gazdasági elemzése (*law and economics*)

Áttekintés

Az előadás a kortárs jogelmélet egyik legnagyobb hatású elméletébe, a jog gazdasági elemzésébe nyújt bevezetést. Az elmélet megértéséhez szükséges legalapvetőbb közgazdasági fogalmak rövid bemutatása után az előadás bemutatja a *law and economics* kialakulásának elméleti, politikai és gazdasági kontextusát. Ezt követően a jog gazdasági elemzésének főbb problémaköreit tekintjük át, különös tekintettel a tranzakciós költségek elméletére. Az előadás a jog gazdasági elemzésének, illetve annak klasszikus formájával szembeni kritikák bemutatásával zárul.

Javaslatok a szemináriumvezetők számára (kérdések, problémák):

A szeminárium – szemléltetésül felhasználva a megadott jogesetet – annak a kérdésnek a megvitatásával kezdődjön, hogy miért tekinthető normatív jogelméletnek a *law and economics*. Mi a jog feladata a *law and economics* szerint a gazdasági viszonyok szabályozásában? Mit jelent az, hogy egy adott szabályozás hatékony? A hatékonyságon kívül milyen egyéb szempont lehet a magánjogi szabályozás rendező elve?

Ezt követően kerüljön sor a megadott szöveg feldolgozására. A cél itt az, hogy a hallgató megértse, mi az a tranzakciós költség, az hogy kapcsolódik a jog hatékonyságának problémájához, és mindennek mi a jelentősége e a jogi szabályozásra nézve.

Szemináriumi szövegek:

Coase, Roland: A társadalmi költség problémája. In: Coase, Roland: *A Vállalat, a piac és a jog*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2004. 137–214.

Jogeset (a hatékony szerződésszegés problémája)

Javasolt másodlagos irodalom:

Szalai Ákos: A magyar szerződési jog közgazdasági elemzése. L'Harmattan-Széchenyi István Szakkollégium, Budapest, 2014. 30–37. (részletek: „A közgazdaságtan szemléletmódja” fejezet)

A felkészülést segítő irodalom:

Cserne Péter: Richard Posner. In: Szabó Miklós (szerk.): *Fejezetek a jogbölcseleti gondolkodás történetéből*. Bótor, Miskolc, 2004. 299–311.

11. A jogösszehasonlítás szerepe a jogelméletben

Áttekintés

Az összehasonlítás, mint módszer az elméleti gondolkodás lényeges eszköze, a modern jogösszehasonlítás a jogelmélet vonatkozásában leginkább operacionális szerepet tölt be. A funkcionalizmus és a kulturalizmus jogelméleti előfeltevései, e két megközelítésmód eredményei és kritikái.

Javaslatok a szemináriumvezetők számára (kérdések, problémák):

- Milyen jogelméleti iskolák támaszkodnak az összehasonlító módszer alkalmazására és miért? Melyek nem, és miért nem?
- Valóban olyan éles a különbség a funkcionalizmus és kulturalizmus között, mint azt a kulturális megközelítés képviselői állítják?
- Állítsanak össze egy meghatározott jogi probléma kapcsán egy funkcionalista kutatási programot? Melyek a főbb lépések, melyek lehetnek a főbb buktatók?
- Funkcionalista vagy inkább kulturalista szerző René David a szövege alapján?

Szemináriumi szövegek:

René David: A jogösszehasonlítás mint az általános jogászai kultúra oktatása. In: Fekete Balázs (szerk.): *A jogösszehasonlítás elmélete*. Szent István Társulat, Budapest, 2006. 116–127. 22–24.

Rudolf B. Schlesinger: A jogrendszerek közös magja. In: Fekete Balázs (szerk.): *A jogösszehasonlítás elmélete*. Szent István Társulat, Budapest, 2006. 116–127.

Javasolt másodlagos irodalom:

E. Nagel: Funkcionalizmus a társadalomtudományokban. In: Bertalan László – Szántó Zoltán (szerk.): *A társadalomtudományi fogalmak logikája*. Helikon, Budapest, 2005. 199–222.

Varga Csaba: Jogi kultúrák összehasonlító megvilágításban. In: Varga Csaba (szerk.): *Összehasonlító jog kultúrák*. Osiris, Budapest. 2000. ix–xviii.

A felkészülést segítő irodalom:

Fekete Balázs: *A jogösszehasonlítás fogalma*. (Az Internetes Jogtudományi Enciklopédia számára készült szócikk) [kézirat]

12. A jogelméleti elemzés módszerei, konklúzió

Áttekintés

A jogelmélet jelentősége, oktatása és a megközelítések módszerei. A modern jogelméletek stílusa és tárgya. Különböző jogtudományi módszerek és jelentőségük a jogelmélet szempontjából. A jogelmélet szintetizáló jellege.

Javaslatok a szemináriumvezetők számára (kérdések, problémák):

A szövegek módszertani problémákat vetnek fel, az a cél, hogy érzékeltesük: az elméleti tudományok módszertana komolyan érinti a joggyakorlat kérdéseit is, elvezet az értelmezés kérdéséhez.

Mit jelent a dogmatikai tudomány? Milyen tudományos előképei vannak ebben a tekintetben a jogtudománynak? Milyen tudományos megközelítés állítható ezzel szembe? (Érdeemes a Bódig és a Sólyom szöveget párhuzamosan olvasni. Vagy a szemináriumvezető készül fel e kettőből és a Szabó szöveget olvastatja el a hallgatókkal.)

Szemináriumi szövegek:

Szabó Miklós - Jakab András: A jogdogmatikai kutatás. In: Jakab András – Menyhárt Attila (szerk.): *A jog tudománya*. HVG- Orac, Budapest, 2015. 51–78.

Bódig Mátyás: A jogtudomány módszertani karaktere és a dogmatikai tudomány eszméje. In: Bódig Mátáys-Zódi Zsolt (szerk.): *A jogtudomány helye, szerepe és haszna*. MTA TK JTI-Opten, Budapest, 2016. 86–109.

Sólyom Péter: A közjogtudomány interpretív felfogásához. In: Bódig Mátáys-Zódi Zsolt (szerk.): *A jogtudomány helye, szerepe és haszna*. MTA TK JTI-Opten, Budapest, 2016. 113–132.